

Uczestnicy postępowania karnego

- obrońcy i pełnomocnicy,**
- przedstawiciel społeczny**

Pomocnicy procesowi stron

Obrońców i pełnomocników nazywa się pomocnikami procesowymi stron, gdyż ich umocowanie do podejmowania czynności w toczącym się postępowaniu karnym wynika nie z aktu prawnego o charakterze ogólnym, lecz z oświadczenia reprezentowanego (pełnomocnictwa). Podkreślić jednak należy, że pełnomocnika w procesie karnym może również ustanawiać podmiot inny niż strona (np. osoba podejrzana lub świadek).

Ustanowienie obrońcy lub pełnomocnika w procesie karnym wymaga dania mu pełnomocnictwa do działania w imieniu reprezentowanego (najczęściej danie pełnomocnictwa poprzedza zawarcie umowy cywilnoprawnej).

Niekiedy ustawa wymaga, aby obrońcę lub pełnomocnika ustanowić mocą decyzji sądu (np. zarządzenia sędziego, postanowienia sądu) albo dlatego, że jest to powodowane ochroną ważnych wartości albo dlatego, że uprawniony do ustanowienia obrońcy lub pełnomocnika wykazał, że nie ma na to środków.

Obrońca

Obrońcę może być tylko adwokat lub radca prawny ustanowiony dla podejrzanego lub oskarżonego. Oskarżony może mieć jednocześnie nie więcej niż 3 obrońców.

Ustrój adwokatury reguluje ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze (tj. Dz. U. z 2019 r., poz. 1513 ze zm.), zaś ustrój radców prawnych – ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (tj. Dz. U. z 2020 r., poz. 75). W tych ustawach wskazano kto i kiedy może wykonywać zawód adwokata i radcy prawnego oraz jak mogą być i przez kogo zastępowani w dokonywanych czynnościach.

Obrońcę może ustanowić samodzielnie podejrzany lub oskarżony, dając mu pełnomocnictwo pisemne lub ustne – zgłaszane do protokołu organu prowadzącego postępowanie karne (art. 83 § 1 KPK).

Obrońcę może ustanowić również inny podmiot uprawniony do tego przez ustawę lub organ sądowy.

Ilekcroć dalej mowa o oskarżonym należy przez to rozumieć również podejrzanego.

Obrońca ustanawiany nie przez oskarżonego, lecz inny podmiot lub organ

I Jeżeli oskarżony jest pozbawiony wolności – obrońcę może ustanowić każda inna osoba, o czym niezwłocznie zawiadamia się oskarżonego.

II Jeżeli oskarżony jest nieletni lub ubezwłasnowolniony – obrońcę może ustanowić przedstawiciel ustawowy lub osoba, pod której pieczęcią oskarżony pozostaje.

III Sędzia lub referendarz sądowy sądu właściwego do rozpoznania sprawy albo sąd procedujący na posiedzeniu lub rozprawie głównej wyznacza obrońcę z urzędu, jeżeli:

- 1) oskarżony wykazał, że nie ma środków na ustanowienie obrońcy,
- 2) oskarżony nie ma obrońcy, a ustawa wymaga, aby w danym postępowaniu karnym reprezentował go obrońca (obrona obligatoryjna).

Obrońca dla osoby nie mającej środków na ustanowienie obrońcy z wyboru

Art. 78 KPK

§ 1. Oskarżony, który nie ma obrońcy z wyboru, może żądać, aby mu wyznaczono obrońcę z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny. Podstawą odmowy wyznaczenia obrońcy z urzędu nie może być skorzystanie przez oskarżonego z nieodpłatnej pomocy prawnej lub nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego, o których mowa w ustawie z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (...).

§ 1a. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio, jeżeli oskarżony żąda wyznaczenia obrońcy z urzędu w celu dokonania określonej czynności procesowej.

§ 2. Sąd może cofnąć wyznaczenie obrońcy, jeżeli okaże się, że nie istnieją okoliczności, na podstawie których go wyznaczono. Na postanowienie o cofnięciu wyznaczenia obrońcy przysługuje zażalenie do innego równorzędnego składu tego sądu.

Obrona obligatoryjna w toku całego postępowania karnego

Art. 79 § 1-2 KPK

§ 1. W postępowaniu karnym oskarżony musi mieć obrońcę, jeżeli:

- 1) nie ukończył 18 lat;
- 2) jest głuchy, niemy lub niewidomy;
- 3) zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy jego zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania swoim postępowaniem nie była w czasie popełnienia tego czynu wyłączona lub w znacznym stopniu ograniczona;
- 4) zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy stan jego zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu lub prowadzenie obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny.

§ 2. Oskarżony musi mieć obrońcę również wtedy, gdy sąd uzna to za niezbędne ze względu na inne okoliczności utrudniające obronę.

Obrona obligatoryjna w toku postępowania przed sądem okręgowym

Art. 80 KPK

Oskarżony musi mieć obrońcę w postępowaniu przed sądem okręgowym, jeżeli zarzucono mu zbrodnię. W takim wypadku udział obrońcy w rozprawie głównej jest obowiązkowy.

Naturalnie, jeżeli zachodzi okoliczność z art. 79 § 1 lub § 2 KPK – to oskarżony, któremu zarzucono zbrodnię musi mieć obrońcę w całym postępowaniu karnym, nie tylko w postępowaniu przed sądem okręgowym.

Podejmowanie czynności przez obrońcę

Obrońca może podejmować czynności tylko na korzyść oskarżonego. Jeżeli podjęta przez niego czynność jest niekorzystna dla oskarżonego – jest nieskuteczna, zaś organ postępowania karnego powinien rozważyć skorzystanie z instytucji z art. 20 § 1 KPK.

Ustanowienie obrońcy lub wyznaczenie obrońcy z urzędu uprawnia go do działania w całym postępowaniu, nie wyłączając czynności po uprawomocnieniu się orzeczenia, jeżeli samo pełnomocnictwo nie zawiera ograniczeń.

Ustanowienie obrońcy nie wyłącza możliwości samodzielnego podejmowania czynności przez oskarżonego (składania wniosków dowodowych, wnoszenia pism procesowych itd.).

Jeden obrońca może bronić kilku oskarżonych tylko wówczas, gdy ich interesy nie pozostają w sprzeczności. Stwierdzając sprzeczność sąd wydaje postanowienie, zakreślając oskarżonym termin do ustanowienia innych obrońców. W wypadku obrony z urzędu sąd wyznacza innego obrońcę.

Prawo do obrony jest przede wszystkim uprawnieniem oskarżonego

1. Prawo do obrony jest uprawnieniem oskarżonego i nie można domniemywać, że z takiego prawa oskarżony zawsze chce korzystać i to w ramach zarówno prawa do obrony materialnej jak i formalnej (ustanowienie obrońcy).

2. Nie może powoływać się na naruszenie jego praw ten, kto dobrowolnie sam zrezygnował z ich korzystania. Skoro skazany, nie utrzymywał przez ponad miesiąc czasu kontaktu ze swoim obrońcą (...), a następnie zrezygnował z uczestnictwa w rozprawie odwoławczej, to nie może dowodzić naruszenia swojego prawa do osobistego udziału w rozprawie przed sądem pierwszej instancji i naruszenia prawa do obrony materialnej.

Pełnomocnik

Pełnomocnika może ustanowić :

- 1) strona inna niż podejrzany lub oskarżony (np. pokrzywdzony w postępowaniu przygotowawczym, oskarżyciel posiłkowy lub prywatny, właściciel przedsiębiorstwa zagrożonego przepadkiem) albo
- 2) osoba niebędąca stroną, jeżeli wymagają tego jej interesy w toczącym się postępowaniu (osoba podejrzana, świadek itd.).

Podmiot inny niż strona musi wykazać, że udziału pełnomocnika wymaga jego interes procesowy, gdyż sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może odmówić dopuszczenia do udziału w postępowaniu pełnomocnika, jeżeli uzna, że nie wymaga tego obrona interesów osoby niebędącej stroną.

Pełnomocnikiem może być adwokat, radca prawny lub radca Prokuraturii Generalnej RP.

Pełnomocnik – inaczej niż obrońca – może podjąć czynność niekorzystną dla osoby, którą reprezentuje i jego czynność jest wówczas skuteczna.

Pełnomocnik dla osoby nie mającej środków na ustanowienie obrońcy z wyboru

Art. 78 KPK mówiący o tym, że oskarżony, który nie ma obrońcy z wyboru, może żądać, aby mu wyznaczono obrońcę z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny, **ma odpowiednie zastosowanie do ustanowienia pełnomocnika.**

Zatem zarówno strona inna niż podejrzany lub oskarżony, jak i inny podmiot, którego interesy w toczącym się postępowaniu tego wymagają, może żądać ustanowienia – na podstawie art. 78 § 1 KPK w zw. z art. 88 § 1 KPK – pełnomocnika z urzędu.

Do pełnomocnika nie mają odpowiedniego zastosowania art. 79-80 KPK (zob. art. 88 § 1 KPK).

Przedstawiciel społeczny – art. 90 KPK

Art. 90 § 1 KPK

W **postępowaniu sądowym** udział w postępowaniu może zgłosić organizacja społeczna, jeżeli zachodzi potrzeba ochrony interesu społecznego lub interesu indywidualnego, objętego zadaniami statutowymi tej organizacji, w szczególności ochrony wolności i praw człowieka.

Taką organizacją może być związek zawodowy, fundacja lub inna organizacja. Relatywnie często swój udział jako przedstawiciel społeczny zgłasza np. Helsińska Fundacja Praw Człowieka.

Przedstawiciel społeczny nie działa w postępowaniu przygotowawczym.

Przedstawiciel społeczny – udział w postępowaniu

Sąd dopuszcza przedstawiciela organizacji społecznej do występowania w sprawie, jeżeli przynajmniej jedna ze stron wyrazi na to zgodę.

W wypadku braku zgody choćby jednej ze stron na występowanie w sprawie przedstawiciela organizacji społecznej sąd wyłącza tego przedstawiciela od udziału w sprawie, chyba że jego udział leży w interesie wymiaru sprawiedliwości

Dopuszczony do udziału w postępowaniu sądowym przedstawiciel organizacji społecznej **może uczestniczyć w rozprawie, wypowiadać się i składać oświadczenia na piśmie** (art. 91 KPK).

Uwaga !

Integralnym elementem samodzielnego nabywania wiedzy na podstawie tej prezentacji jest dogłębna analiza:

- przepisów art. 76-91 KPK,
- ustawy Prawo o adwokaturze i ustawy o radcach prawnych – w zakresie związanym z działaniem adwokatów i radców prawnych w postępowaniu karnym,
- odpowiednich fragmentów podręcznika, w szczególności odpowiedniej części Rozdziału II (str. 130-134 oraz 142-145) i Rozdziału III (str. 199-203) z książki: H. Paluszkiewicz, K. Dudka, *Postępowanie karne*, Warszawa 2018, wyd. 4,
- orzeczeń załączonych w osobnym pliku do tej prezentacji.